

DE BLADWIJZER

Bomenstichting Zutphen e.o.

januari 2024, jaargang 22 nr. 1

Coniferen, maar dan anders

Wat zijn coniferen?

Voor velen blijft dit een lastige vraag. De meeste mensen vinden alleen planten met schubvormig loof coniferen en dan denkt men meestal aan haagconiferen. Soorten met naalden, zoals *Picea* of *Pinus*, worden niet als coniferen gezien, laat staan dat men *Metasequoia* of *Taxodium* als conifeer zal herkennen.

Het woord conifeer betekent: kegeldrager. Dit slaat natuurlijk op de bekende structuren waarin de zaden zitten. Bij sommige coniferen zijn dit geen kegels, maar vlezige structuren die de zaden geheel of gedeeltelijk omsluiten. Dit is onder andere het geval bij *Juniperus* en *Taxus*.

Ook hebben coniferen geen gewone bladeren, maar zijn deze omgevormd tot naalden of schubben. Hierdoor zijn ze direct te onderscheiden van andere plantengroepen. Soms is het verschil lastig, want sommige bloemplanten hebben ook schubben (*Hebe*) of naalden (*Erica*) in plaats van gewone bladeren.

Bladverliezend

Het gros van de coniferen is wintergroen, maar een klein deel is bladverliezend. Heel bekend zijn natuurlijk *Larix*, *Metasequoia* en *Taxodium*. Veel minder bekend is *Pseudolarix*. De loofstructuur van de bladverliezende coniferen is fijner dan bij de wintergroene.

Een mooie toegevoegde waarde van bladverliezende coniferen is dat ze herfstkleuren geven. Met name *Pseudolarix* (foto) is wat dat betreft een topper. Rond eind oktober kleuren de naalden diep goudgeel tot licht bruinoranje.

Lijkt op *Taxus*

Taxus is zo veelzijdig en gemakkelijk, dat het vrijwel onmogelijk

is om een vervanger hiervoor te vinden. En die zijn er ook niet echt in de wereld van de coniferen. Wel zijn er enkele lookalikes: *Pseudotaxus chienii* en *Saxegothaea conspicua*.

Podocarpus

Het grote geslacht *Podocarpus* bestaat voornamelijk uit subtropische soorten, maar enkele kortnaaldige soorten komen voor in Tasmanië en Nieuw-Zeeland. Deze zijn prima winterhard en kunnen dan ook goed bij ons worden toegepast. *Torreya nucifera* lijkt oppervlakkig gezien ook op *Taxus*, maar de naalden staan steeds aan weerszijden van de twijgen (en niet rondom, zoals bij *Taxus*). Ook zijn de naalden veel stugger en scherp gepunt. De soorten zijn te herkennen door even een naald te kneuzen en hieraan te ruiken. Geurt de gekneusde naald naar citrusvruchten, dan is het *Torreya*.

Langere naalden

De Chinese *Cunninghamia* is een waardige opponent van *Torreya*. Qua naaldstructuur lijkt *Cunninghamia* wat op *Araucaria araucana*. *Cunninghamia lanceolata* wordt het meest gekweekt. Het is een kleine boom met een opvallend strakke piramidale groeiwijze. De twijgtoppen hangen steeds iets naar beneden, wat de boom een sierlijk karakter geeft.

Veel bekender is natuurlijk *Cephalotaxus*. Het is vooral de zuilvormig groeiende cultivar 'Fastigiata' die bekend is. Typisch aan deze cultivar is dat de naalden variëren in lengte. Dit geeft de omhoog staande twijgen een apart uiterlijk.

Dinosaurusbom

Deze populaire naam werd al snel gegeven aan de pas in 1994 ontdekte *Wollemia nobilis*. De parkwachter David Noble ontdekte de (toen nog onbekende) bomen in een afgelegen vallei in Zuidwest-Australië. Van deze boom, in het Engels 'Wollemi pine' genaamd, zijn in het wild slechts een veertigtal volwassen exemplaren bekend en ongeveer 200 jonge boompjes. Aanvankelijk was het een zeldzaamheid in Europa en de eerste bomen werden angstvallig beschermd en bewaakt. Maar dankzij effectieve verspreiding, eerst naar botanische tuinen en daarna via kwekerijen, is deze soort nu algemeen in cultuur. De naam dinosaurusbom is verzonnen omdat de boom alleen bekend was van fossielen van nauw verwante soorten die zo'n 200 miljoen jaar geleden leefden, toen er nog dinosaurussen rondliepen.

Bron: Boomzorg

Bomen, klimaat, stikstof en storm.

Steeds weer horen we hoe belangrijk bomen zijn in de strijd tegen de dreigende klimaatproblemen. Bomen planten helpt tegen de hitte in de binnenstad. Haal tegels weg uit de tuin en plant bomen en struiken!

Dat bomen niet steeds almachtig zijn tegen hitte, droogte of storm kan de alerte bomenliefhebber echter niet zijn ontgaan. Recente zomers waren deels erg droog en heet. Onder bomen in het buitengebied is dit goed te zien: talloze beukenlanen in de Achterhoek bieden een troosteloze aanblik met dode en stervende beuken.

Recent werd in Haarlo het 'mooiste beukenlaantje van Berkeland' door Geldersch Landschap geveld: het merendeel van de bomen was dood of aftakelend. Droogte en samenhangende aantasting door parasitaire zwammen worden als oorzaak gezien.

Eiken houden het langer uit, maar ook vele van hen ogen kwijnend: uit onderzoek blijkt naast droogte ook verzuring van de bodem onder invloed van de veel te hoge stikstofdepositie een belangrijke oorzaak. Hierdoor spoelen noodzakelijke mineralen uit de bodem; de door stress verzwakte bomen hebben geen weerstand tegen rupsenvraat en schimmelaantasting.

Ook stormen kunnen verzwakte bomen de das omdoen. Afgelopen jaren werden bomen gekweld door stormen Eunice (februari 2022), Poly (5 juli 2023) en Ciarán (2 november 2023). Poly sloeg vooral toe in Haarlem en Amsterdam, waar talloze bomen het loodje legden.

Ciarán raasde ook over Gelderland en velde hier bekende monumentale bomen: zo ligt een bijna tweehonderd jaar oude Moerascipres in het Arnhemse Sonsbeekpark (**foto**) nu gestrekt in de vijver. Zijn dikke stam bleek geheel hol en werd finaal afgescheurd: deze hoogste Moerascipres van Nederland (35 meter) kreeg de volle lading!

Nog vermaarder was een eikenechtpaar op Landgoed Beekhuizen bij Velp. Al in 1820 schreef Isaac Anne Nijhof over twee eerwaardige eiken die bekend zijn onder de naam Philemon en Baucis en meer dan driehonderd jaar oud zouden zijn. Als dit klopt, hebben ze het samen tot vijfhonderd jaar gebracht!

Ze zijn vernoemd naar een bejaard echtpaar uit de Griekse Mythologie: ze ontvingen de vermomde god Zeus gastvrij in hun huis en onthaalden hem op heerlijkheden. Als dank schonk hij hen eeuwig leven in de vorm van twee bomen.

Helaas was Ciarán minder genadig voor dit paar en wierp Baucis (**foto's**) bruut ter aarde. Nu moet Philemon het zonder zijn geliefde stellen.

Deze bosbomen leken redelijk beschut te staan, maar waren recent meer vrijgesteld door omringende beuken te kappen. Ook bleek de bodem rond de stammen flink verdicht door intensieve betreding: al te veel bewondering rond monumentale bomen kan funeste bodemverdichting veroorzaken. Dergelijke bomen worden geholpen door een hek dat eerbiedige afstand tot buiten de wortelzone doet houden.

Jeroen Philippona

Knotten, waarom doen we het eigenlijk?

Knotbomen

Het wordt weer winter en dan worden de knotbomen zichtbaarder. Knotbomen spreken tot de verbeelding. Het zijn kenmerkende landschapselementen van het Nederlandse platteland. Knotten van wilgen en andere bomen, is van oudsher een ideale methode om aan gebruikshout (rijshout) te komen, zoals gereedschapsstelen, hekwerken, stookhout en oeverbeschoeiingen. Tegenwoordig heeft gebruikshout echter plaats gemaakt voor goedkopere alternatieven. Toch zijn er nog verschillende redenen, waarom het goed is om knotbomen te planten en te verzorgen.

Wat is een knotwilg?

Een knotwilg is een gewone wilg (schietwilg of kraakwilg), die op een bepaalde hoogte is afgezaagd. De boom zal weer uitlopen en mooie rechte staken handzaam hout vormen. Door deze takken regelmatig af te zagen, ontstaat wondweefsel dat uiteindelijk een indrukwekkende knoest vormt. Hierop groeien steeds weer nieuwe uitlopers. Meestal wordt de boom om de drie jaar geknot. Een knotwilg kan zo 100 jaar meegaan. Vindt er geen onderhoud meer plaats, dan zal de knotwilg na zo'n 15 jaar topzwaar worden en uiteindelijk omwaaien of uit elkaar scheuren. Het totaal aantal knotbomen in Nederland wordt geschat op zo'n 500.000.

Gebruikshout

Al van vroeger uit werden dunne wilgentwijgen gebruikt als gebruikshout (dijkbouw, mandenmakerij, huizenbouw). De wilgenakkers (grienden) ontstonden, waar de stronken op gezette tijden laag bij de grond werden gekapt. Voor de bemesting worden de wilgen afgewisseld met elzen. De kapcyclus hangt af van hoe dun of dik men het hout wil hebben.

Niet alleen de wilg is geschikt om te knotten. Ook populieren, essen, eiken, haagbeuken, iepen, elzen en linden kunnen worden geknot. Van de els werd het bruikbare houtskool voor de koper-slager en zilversmid verzameld. Populierenhout wordt gebruikt voor klompen, kisten, lucifers, mijnstutten en papier. Het rijshout van de eik (om de zeven tot acht jaar geoogst, vanwege langzame groei) gebruikte men voor paaltjes. Essenhout is taai en heeft een lange draad. Het wordt daarom gebruikt voor gereedschapsstelen, roeriemen, fuiken en gymnastiektoestellen (om de vier tot vijf jaar geoogst).

Onderhoud van knotbomen

Knotwilgen moeten regelmatig worden geknot, om te voorkomen dat zich te zware takken vormen en de boom uit elkaar

scheurt. Als wordt geknot voor het landschappelijk nut, wordt de pruik vrijwel jaarlijks dicht bij de knoest geknot. Dit wordt door veel gemeenten uitgevoerd en is een duur karwei.

Als er geknot wordt voor ecologisch nut, dan wordt er op circa 5 cm vanaf de knoest gezaagd. Dit bevordert inregenen en rotten van de boom, waardoor hij hol wordt en kan gaan dienen als woonplek voor allerlei dieren. Het inrotten gaat niet ten koste van de duurzaamheid van de boom. Een holle buis is een zeer stevige constructie. Om de diversiteit aan woonplekken optimaal te behouden, moeten niet alle bomen in hetzelfde gebied tegelijk worden geknot.

Ecologisch gezien is het helemaal optimaal als wisselend een aantal takken per boom blijven staan. Hiermee wordt een nog grotere variatie bereikt. Bij een goede behandeling van de boom en voldoende geduld, zal de boom uiteindelijk uitgroeien toe een echte, trotse monumentale knotboom, die het landschap aanzienlijk verrijkt.

De Knotwilg, het veelzijdige stukje hout

Wilgen dienden vroeger als geriefhout voor de boer, het werd veelzijdig toegepast.

Er werden tenen manden van gevlochten en lemen huizen mee versterkt. Ook werden de dunne twijgen weleens aan het vee gevoerd of men bond ze in bossen en versterkte daarmee waterbodems, dijken en oevers. De dikke takken werden onder meer gebruikt als brandhout.

Er werden hekwerken, stelen voor gereedschap of bonenstaken van gemaakt.

Het hout werd ook nog wel eens gebruikt om klompen van te maken.

Wilgen waren dus zeer belangrijk voor de boer.

Er is een tijd geweest dat de knotwilgen uit het landschap dreigden te verdwijnen, ze verloren hun economisch nut en stonden alleen maar in de weg. Het gevolg was dat ze op grote schaal werden gekapt, door verwaarlozing omwaaiden of wegrotten.

Gelukkig kwam er in de 70-er jaren een ommekeer, toen werd het belang van de knotwilg opnieuw ontdekt vanwege het ecologisch nut. Men kwam erachter dat de boom voor allerlei planten en dieren een unieke leefwereld vormt, die ontstaat doordat op de stoof water blijft staan, daardoor rotten er gaten in de stam, waarin de dieren zoals de holenduif, steenuil, kauw, wilde eend, bunzing en diverse soorten muizen, een nest kunnen bouwen of zich verschuilen. Ook vestigen veel mossen en planten, zoals de braam, het fluitenkruid, allerlei varens en de vlier, zich op de vochtige knot waar een humuslaag ligt van verteerd wilgenblad.

Knotwilgen zijn vaak hol en gedeeltelijk rot, toch kunnen ze wel zo'n honderd jaar oud worden, zij dienen eens in de 3 tot 8 jaar van hun takken te worden ontdaan. Als dit minder vaak gebeurt is de kans groot dat ze vroegtijdig sterven aan de gevreesde watermerkziekte. Bovendien worden de takken dan te zwaar en gaan ze scheuren of splijten. Zulke bomen hebben een kort leven. Vaker knotten is ook niet goed, dan verliezen ze hun groei-kracht. Boeren en natuurbeheerders hebben dus de plicht, de knotwilg op tijd te knotten.

Bron: Natuur in de buurt

Boomfeestdag - woensdag 13 december

Altijd spannend hoe het weer zich houdt op een Boomfeestdag; elke dag kijken op de weer-app's en oké, de regen valt mee. Hooguit een beetje miezer wordt die dag voorspeld.

Het oorspronkelijke feest op 15 november werd uitgesteld, omdat er een kink in de kabel kwam maar, de gemeente werkte die er binnen afzienbare tijd uit, het draaiboek werd aangepast en vier weken later kon het feest toch doorgaan zoals gepland aan de Piet Heinstraat.

De ontvangst van de kinderen en verdere gasten vond plaats op een mooi ruim grasveld voor het gebouw waar Oekraïense vluchtelingen gehuisvest zijn. De vlaggen strak in het gelid en de tafels, waar koek en chocolademelk op zouden worden gepresenteerd veilig voor de regen onder het afdak van de partytent.

Het was die ochtend niet koud en inderdaad grijs en druilerig.

Een mooie mengelmoes van 20 kinderen van de groepen 6, 7 en 8 van basisschool de Flief lieten zich er niet van weerhouden om in optocht, in kleurrijke boomfeestdagveiligheidshesjes gestoken en vrolijk gestemd, ten tonele te verschijnen.

Het ontvangstcomité o.l.v. de voorzitter van de Bomenstichting, Ieke Vreeken stond al in de startblokken en heette hen hartelijk welkom met een inleiding over het nut van bomen. De kinderen wisten met deze vragen wel raad. Je kon er stoelen en tafels van maken, papier en zelfs stof! Ieke vulde dit nog aan met het verhaal over het opnemen van CO2 en produceren van zuurstof.

Na deze uitwisseling nam gemeenteraadslid voor Groen Links, Dolf Logemann het stokje over en lichtte toe hoe zij als raadsleden de gemeente aansturen en dat die gemeente van plan is de komende jaren nog duizenden bomen te planten. En dat de kinderen die ochtend er 27 van zouden aanplanten. Na uitleg van gemeentelijk beleidsmedewerker Richard Belshof over het planten van de bomen kwam de tijdcapsule tevoorschijn en toonden de kinderen de door hen getekende bomenwerkstukken. Van fantasierijk en omgeven door vogels en vlinders tot heel gedetailleerd met wel 100 blaadjes aan de takken. We stopten ze allemaal in de tijdcapsule en de kinderen begroeven die in de grond bij de herinneringspaal.

Nu dit formele deel achter de rug was, kon het plantfeest beginnen en volgde er een run op de batsen. De groepjes kinderen verspreidden zich over de lange rij plantgaten, waarin een boom met een grote kluit, langs de kant van de weg en begonnen die enthousiast dicht te scheppen.

'Mijn' groepje van drie meiden schepte wel heel fanatiek; één van hen sjoerde zelf met hele grasplaggen om de nog een beetje blootliggende kluit goed toe te dekken. Ze vond ook larfjes en wormen en stopte ze zorgvuldig weer onder de grond nadat juf Lisa die bewonderd had.

Na de aarde rond de zevende boom toegedekt en aangestampt te hebben bleek dat de hele plantklus al was geklaard. En beetje beteuterd dat het al voorbij was keken ze naar hun bemodderde witte sneakers. Maar de alom aanwezige plassen boden uitkomst. Daarin konden ze lekker worden afgesopt.

De miezerige regen ging over in een gestage regenbui en met z'n allen op een kluitje kropen we onder het afdak van de partytent waar Richard iedereen voorzag van chocolademelk en Bastognekoeken. Het was een knus en genoeglijk samenzijn.

Om het afscheid nog even uit te stellen poseerden we met z'n allen voor een laatste groepsfoto. Daarna wuifden we de optocht met juffen en kinderen weer uit, verzamelden batsen, partytent en vlaggen en zeiden elkaar gedag tot de volgende Boomfeestdag.

Jouck Iedema

